

היחיד והאחדות בכתבי השחרות של ברל כצנלסון

העולם הרעיוני של תנועת הפועלים בעליה השנייה לא בא לידי מיצוי בשני האפיקים הראשיים של התנועה: פועלי-ציון והפועל-הצעיר. בין השניים התגבש גם הזרם הרעיוני של הבלתי-מפלגתיים, אשר נמנע מלהזדהות עם דרך-המחשבה של כל אחד משני הארגונים הפוליטיים הקיימים.

בתקופה ההיא, ככל שזרם פוליטי בקרב תנועת הפועלים היה מנותק יותר בהשקפת-עולמו ובארגונו מן הגולה, כן היתה דרך-מחשבתו פחות בעייתית. מטעם זה, היו לבטי המחשבה בקרב פועלי-ציון סבוכים יותר ועל כן גם מעניינים יותר, מן הלבטים שהתלבט בהם הפועל-הצעיר; ואילו הבלתי-מפלגתיים, הן בניצני מהשבתם החברתית והן בתכניותיהם הארגוניות, ייצגו את הניתוק הקיצוני מן הגולה.

תפיסתם — שאין לראותה כמשנה מגובשת, משום מיעוט ביטויה בכתב, ו"מע-שיותה" היתירה בביטויה בעל-פה — הצטיינה, מכל מקום בראשיתה, בכמיהה עזה ליצירה ארגונית אידיאולוגית שהיא ארצישראלית מקורית.

ההתנגדות התקיפה שגילו לקיומן של המפלגות הפוליטיות; הערך המועט אשר שיוו לחילוקי-הדעות האידיאולוגיים; מיקוד פעולתם הציבורית במסגרת הסתדר-רויות הפועלים החקלאיים ביהודה, בשומרון ובגליל וחתירתם להרחבת תחומי פעולתן מעבר לתפקידי השגרתיים והמסורתיים של איגוד מקצועי — כל אלה הם ביטויים מובהקים לשאיפה זו.

גיבוש מחשבתי עקבי ורצוף למגמה זו ניתן למצוא בהגותו של ברל כצנלסון. במכתביו לאחיו ולחבריו בגולה, בנאומיו בוועידות הפועלים החקלאיים ובמאמריו המעטים, מנסה ברל כצנלסון הצעיר להתוות דרך מחשבה מקורית. אמנם, שיטתו אינה חסרה רעיונות של סינתזה, שהם שילוב רעיונותיהם של פועלי-ציון והפועל-הצעיר, אולם בכך אין מקוריותה נפגמת, הן על שום תפיסותיה הסגוליות והן משום ביטויה האישי המיוחד. דרך-מחשבה זו, שהיא, כאמור, הארצישראלית ביותר מבין שלושת הזרמים המחשבתיים בתנועת הפועלים, הונחה מאוחר יותר ביסודה של אחדות-העבודה.

ההגות הארצישראלית של ברל כצנלסון, מתחילה היתה טבועה בסימן הפסימיות, הספקנות והתקווה, ואלה היו רקע לעמדתו הביקורתית כלפי המציאות החברתית והאנושית, שנתקל בה בפגישתו הראשונה עם הארץ.

במכתב משנת 1909, שבוע אחרי בואו לארץ, כתב: "סכנה אחת גלויה עתה לפני: אנשים מעטים, קומץ ממש, וכל אחד בן יחיד על פי דרכו, מים זכים

נעשים פה מים עומדים. צא ולמד מה יהא על השלוליות העומדות, איזה עיפוש עולה מתוכן".¹

הבדידות בתוך הסביבה החדשה, העדר הריעות והחברות, שפגעו בציפיותיו האישיות והלאומיות של צעיר רגיש המחפש דרכו בתוך עולם של אמונות שאיכזבוהו,² עוררו בו תחושה של נכר וזרות בתוך עולם של תקוות. על המניעים אשר הביאוהו לנטישת יפו ולמעבר לעין-גנים הוא כותב: "דרוש היה שאעשה כאן את החג הראשון בארץ-ישראל, חג שומם ומדכא את רוחי ואראה את כל הנכר, שאני נתון בו כאן, ואתמלא כוח לצאת"³ (ההדגשה שלי — י.ג.).

מן החוויה המדכאה שנתנסה בה בדרוך רגליו לראשונה על אדמת ארץ-ישראל לא השתחרר כצנלסון עד סוף ימיו. באחת מ"מסיבות-ההתבודדות" בירה העיון של ההסתדרות ברחובות (ניסן, תש"א), סיפר על יומו הראשון בא"י: "מיד נפלתי לא לגלות, לדבר הרבה יותר נורא, לעבודות. יהודים שאינם יהודים כלל — כל אחד רוצה להרוויח ממך. לסחוב ממך דבר מה. יכולתי לקבל באהבה את העמל ואת הדרך, אבל זה היה משהו שאי אפשר היה לי לקבל מצד — ארץ-ישראל"⁴ (ההשמטות במקור — י.ג.).

האכזבה היא אפוא מקור הרגשת הנכר והפסימיות, המונחים ביסוד ביקורתו כלפי המציאות החברתית שבה חיים הן האיכרים והן הפועלים היהודים. רגשות אלה אינם נוטשים אותו כמעט כל ימי העליה השנייה. ביטויים האישיים האינטימיים, מצוי בעיקר במכתביו.

ברל כצנלסון אהזו יאוש מן המציאות החברתית-לאומית שנתגלתה לו בארץ-ישראל ומן האדם, היחיד, המשלים עמה, משתלב בתוכה או נוטשה בלא שינסה להיאבק עמה. אותה שעה הוא מאמין ביחידים שונים מאלה, בעלי-רצון ובעלי רגש, אשר רק בכוחם ניתן יהיה לשנות את המציאות. לפיכך אינו נרתע מלתאר תיאור קודר את המציאות העברית בארץ-ישראל במכתביו לאחיו וידידיו המתכוננים לעלות אליה, בהעמידו בדרך זו במבחן את כוח רצונם ואמונתם. במכתבו אל שרה שמוקלר הוא כותב בגילוי-לב: "כל הבטחות לאומיות אובייקטיביות כפי שאת יודעת אין עמי בשבילך. חיים הרמוניים מוכנים, קלים ונטולי יסורים — ודאי אינם מחכים לך".⁵

פסימיות זו אינה רק הרגשה שעלתה מן המציאות המסוימת. ב. כצנלסון מעלה אותה קודם לפגישתו של היחיד עם המציאות. בכך, קיווה, יקל לו להתייצב מולה

¹ אגרות ב. כצנלסון — תר"ס—תרע"ד [1900—1914], כינס וליווה בהערות יהודה שרת (להלן, אגרות), הוצ' עם-עובד תשכ"א: מכתב 33. אל שרה שמוקלר ולאה מרון, תרס"ט, עמ' 101.

² על לבטיו הרעיוניים של ב. כצנלסון לפני עלותו לארץ, ראה הרצאתו האוטוביוגרפית — דרכי לארץ (להלן, 'דרכי לארץ'), הוצ' המשמרת הצעירה למפא"י תש"ה.

³ ב. כצנלסון, כתבים, א, להלן, 'כתבים', הוצ' מפא"י, עמ' ה'.

⁴ ראה: דרכי לארץ, עמ' 45.

⁵ אגרות: מכתב 95, יפו תרע"ב, עמ' 398; ראה גם מכתב 50, עמ' 205.

ולהיאבק עמה. במכתב דלעיל נאמר: "טוב יותר... את נוסעת לא מתוך 'אידיאה' כפי שאת אומרת, ללא תקוות גדולות, ללא חלומות ורודים. אנשים כמונו ככה צריכים לבוא הנה".⁶ ההכרה, כי הלך רוח קודר אופף את מכתבי, מלווה אצלו בהרגשה של אייכותלת להשתחרר ממנו. אולם קדרות זו אינה מסימני-היאוש, כי אם להיפך, באורח דיאלקטי מצמיחה הפסימיות של ב. כצנלסון, את התקווה, את התקווה והאמונה ביחיד.

"כזה מרבה אני לחזור על כך במכתבי עד שאני בוש בפני עצמי. זהיר אני מאד במתן הבטחות אובייקטיביות איזו שהן, אולם אני מאמין אמונה גדולה בכוחותיהם של אנשים, של לבבות אוהבים, ברגשות ישרים ואף ברצון של אמת. ומשום כך אני מאמין בך ומשום כך האמנתי לפניכם בכל האנשים שלנו. ואם אי-פעם אתי-אש מהם כליל אהיה סבור גם אז כי רק בהם טעיתי".⁷ האמונה ביחיד בעל הסגולות המיוחדות היא אפוא כה גדולה ואיתנה, שאפילו האכזבה מן הידידות, אליה היה ב. כצנלסון כה כמה, אין בכוחה לערערה.

הדיאלקטיקה במחשבתו של ב. כצנלסון מתגלית לא רק בהעמדת היחיד מול המציאות וצמיחת התקווה מן הקדרות הפסימית, כי אם גם בהכרעותיו האישיות. בפני הכרעה המורה ניצב בזמן ההתגייסות לגדודים העבריים — בשלהי מלחמת העולם הראשונה. בתקופה ההיא היה מתנגד למלחמה, עד כדי נכונות לוותר על הגשמתה של התקווה הלאומית: "עצם הטלת התקוות במלחמה היא בשבילי בושיה וקלות דעת. אילו היו שואלים אותי, אם רוצה אני במלחמה זו על מנת לקבל בשכרה את ארץ-ישראל, לרשע זה לא הייתי מסוגל אפילו בשביל תקוות עתידנו...".⁸ יתירה מזו, את התנגדותו למלחמה ביקש להפגין, ולו גם במחיר חייו. "בראשית המלחמה כאב לי למה איני בחוץ לארץ, למה איני יכול לקדש את שם האדם ע"י הסתלקות מן המלחמה אף במחיר החיים".⁹

למרות הכל, בבוא השעה, הוא מכריע לצד ההתגייסות בלא שיחול שינוי בדעותיו האנטי-מלחמתיות. "אפשר שהגדוד הוא אסון כחלק מן המלחמה", הוא מסביר, "אולם אני, הרגיל מעודי לראות את האנושי בבלתי-אנושי, את הנעלה בשפל ואת הרעה בטוב — רואה הפעם באסון את גילוי האושר".¹⁰ היסודות המנוגדים במציאות שלובים אפוא, לגבי דידו, זה בתוך זה וצומחים זה מתוך זה בלי שתהא לפעמים אפשרות ריאלית להפריד ביניהם. על דרך זו הם יוצרים את אחדות הניגודים, המוליקה, במקרה המסוים, למטרה החיובית — האושר. גם בהשקפתו ההיסטורית של ב. כצנלסון בולטת הגישה הדיאלקטית. דרכי ההיסטוריה נעלמות, לעתים צפונה בהן משמעות עלומה וגם פרדוקסאלית. "ועוד

6 שם, שם.

7 שם, שם.

8 כתבים, א, ממכתבים על ההתנדבות, עמ' 97.

9 שם, שם.

10 שם, שם.

לי תפיסת חיים כזו האומרת לי, כי יש היסטוריה בעולם וגזירותיה ופקודותיה ודרכיה נעלמות. ואף דבר לוחש, כי הנה הדרך שההיסטוריה הפצה לבחור לנסות בו את כוח העם והתעוררותו, היהיה בי יושר הקו המחשבתי לבזו להתעוררות כזו? לא! אין אני האיש הזה".¹¹

דרך-חשיבתו הדיאלקטית עולה גם מהשקפתו על היחיד. האמונה ביחיד ספוגה גם יאוש מן היחיד, מאותו יחיד אשר סילף את דמותה האובייקטיבית של המציאות. במכתבו אל אחיו חיים הוא כותב: "...לא אאריך הפעם על כל הצדדים הקשים והתחלואים הרעים של החיים פה, העלולים, לולא הכוחות העצמיים ורצון החיים שבנו, לעשוק את התקוה האחרונה. אולם דומני, אין זו צריכה להיות חדשה בשבילנו. והעיקר כי כל היסטורים האלה אין בעבודה, בארץ, באורה החיים החדש, אלא בשלומיא ליות שלנו עצמנו"¹² (ההדגשות שלי — י.ג.).

למציאות הפיסית האובייקטיבית החדשה גודעת, במקרה זה, חשיבות מכרעת. קשיי ההווה אין להם, כביכול, מעמד עצמאי בלתי תלוי, הם נוצרו עלידי היחידים. בסרקאזם מר מתאר ב. כצנלסון אותם היחידים השלומיאליים: "ישנם כאן לפניך גשורת של גלות כולה מכל התקופות והארצות, ומשל חינוכן 'הנחמד' של כל האסכולות למיניהן, למן 'החלוקה' ועד ל'אורגניזציה', ואם בחורים מתאוננים כי החיים פה דלים, לא תרבותיים, לא מוון רוחני למות וללב, להווי ידוע לך, כי זה משחק האכסטרו, בחור-חשיבה גוסס אחרון אשר חוברות גשורת לו מחיקו, המתקשט ברעיון ובהמצאות משל זרים; כאן פליטת שיהוקו של החנווני עם אמת-המידה שלו לכל מנעמי החיים. כאן שיהוקו של המלווה בריבית, ושל סתם בן-טובים, של 'החיים מן הגוי' והבאים אל המוכן. ואמנם, בפרטים רבים אנו הפועלים חיינו קשים ומרים — אולם אשמים בכך לא תנאי העבודה ואף לא שכרה, אלא בעיקר שאנו עצמנו איננו בני-אדם".¹³

אל מול יחידים אלה השקועים בפלפול סכולאסטי עקר או בתאוות בצע ורדיפה אחרי מותרות, מעלה ב. כצנלסון דמותם של יחידים אחרים ושונים ואף מאמין בקיומם. "לו רק יבואו הנה יהודים לעבוד. אביונים דלפונים, ובלבד מקצת ידיים לעבודה עם גשמות אנוש ללא חטוטרות. עבודה ישנה. היא תימצא לכל דורשיה. לו אך יהיו פועלים".¹⁴

המעטת חשיבותם של המכשולים האובייקטיביים והתרכזות בדמותו הרוחנית של היחיד, מביאה את ב. כצנלסון לידי התנאת הגאולה הלאומית ביחיד, בעל הרצון הנחוש ובן התורין.

"...וההכרה הציונית הרגילה חסרה ברובה, כשהיא באה לבדה, אותה התאמצות והתרכזות הרצון, אותן הנטיות האינסטינקטיביות הטמורות, שבלעדיהן אין שום

¹¹ שם, עמ' 97—98.

¹² אגרות: מכתב 40, תר"ע, עמ' 159.

¹³ שם, שם.

¹⁴ שם, עמ' 160.

תקנה ואפשרות הגאולה"¹⁵. משמע הכרתו הציונית של היחיד, המבוססת על ניתוח רציונאלי של המציאות היהודית בגולה בלבד, אין די בה, כדי לממש "אפשרות הגאולה", לכך דרושים יחידים בעלי תחושות שמעבר להכרה ומחוץ לתחום השגתה. "אנחנו נפנה אל הרחוב", ממשיך ב. כצנלסון, "נבקש ונמצאהו. עוד ישנם אנשים בישראל שתוכם עוד לא גיחר, שליחם עוד לא נס, וכשרון החיים והבת העבודה עוד לא פסו מקרבם, וכל נפש מישראל כזאת — עולם מלא הוא לנו. ישנם עוד הרבה, הרבה נפשות בישראל שלב להם עורג ושואף שעוד לא דלל ולא חולל, ורצון להם ועונו..."¹⁶.

עוצמת הרגש וכוח הרצון נהפכים אצל ב. כצנלסון לקנה-מידה בורר ובוחר את יכולת ההגשמה העצמית של היחיד. לפיכך רק אלה אשר עמדו במבחן המכשולים והקשיים בארץ ויכלו להם, רק הם זכאים לקרוא לאחרים שיעלו לארץ ויצטרפו למחנה העובדים, המגשימים בחייהם היום-יומיים את תורתם.¹⁷ עצם עמידתו של היחיד במבחני המציאות, התמדתו ודבקותו במטרתו, מצוי בהן כוח מקרין וכובש. "האור הגנוז בלבם ימשוך, יקסום ויחמם ויבקע לו דרך ללבבות רעננים"¹⁸.

לכן דורש הוא מאחיו וידידיו המתכוננים לעלות לארץ בראש וראשונה את ההכרעה המודעת שאינה מושפעת מהלכירוח חולפיים. זהו לגביו מבחן רציונותו של היחיד ורצונו: "אני בטוח, חיים, כי החלטתך עצמית לחלוטין ואין בה כלשהו מהשפעת הרגע..."¹⁹ כותב ב. כצנלסון אל אחיו חיים. ולשרה שמוקלר, לאחר שהעמיד אותה על הקשיים שהיא עלולה להיתקל בהם בבואה לארץ, הוא מבטיח הצלחה בקליטתה: "...אם תביאי עמך את הציוטקוסט [דקות הרגש] של לבבך, רציונותך, ומקום כלשהו לקבל מה שיש פה לקבל: הטוב והרע, שעות נחת ויסורים..."²⁰ אל אחותו חנה, שאף היא גמרה-אומר לעלות לארץ הוא כותב: "...וידוע אני ג'כ [גם כן] שאקלים זר מחכה לך, וגם מחלות אורבות. האנשים שתפגשי לא תמיד ישביעו אותך רצון. ואם תבקשי גדולות, לא תמיד ולא על נקלה תמצאין אבל כל זה איננו עוצר בעדי מלאמור לך: בואי אם את רוצה בכך"²¹. ההכרעה העצמית החופשית של היחיד חייבת להקדים את השכנוע והקריאה לעליה, רק אז לא ירתיעוהו שום מכשולים. אל אחיו הוא פונה באותו סגנון: "ישראל, האמנם זה אצלך דבר מוחלט? אם כן הוא, רק אז אומר לך את דעתי. מסכים אני לבואך הנה אם גם אדע מראש, כי ארץ-ישראל אינה גן-עדן

¹⁵ 'מתוך העזובן', רשימה מביכורי-עטו של ב. כצנלסון, תרע"א; אגרות, עמ' 257.

¹⁶ שם, שם.

¹⁷ שם, שם.

¹⁸ שם, שם.

¹⁹ אגרות: מכתב 40, תרע"ע, ע' 159.

²⁰ אגרות: מכתב 95, יפו תרע"ב, עמ' 398.

²¹ אגרות: מכתב 83, יפו אדר תרע"ב, עמ' 398.

והרבה קשיים ומכשולים צפויים לך פה".²² בנקודה זו בולט בהשקפתו של ברל כצנלסון השוני מהשקפתם של פועלי-ציון והפועל-הצעיר. הפועל-הצעיר קרא לצעירים לעלות לארץ מתוך האמונה, כי האינטרס הלאומי יכריע בסופו של דבר לטובת רעיון כיבוש העבודה העברית, אם רק יימצאו אלה הנכונים לטול אותה לידיהם. פועלי-ציון היו זהירים יותר ונלהבים פחות בתביעתם לעליה, בטענם, כי העליה של פועלים-חלוצים חייבת לבוא במקביל ובצמוד להכנת התנאים החומריים והארגוניים לקליטתה, אחרת היא צפויה לכשלון.

זהירותו של ברל כצנלסון אינה נובעת מהעדר התלהבות משיחית או מהתחשבות בתנאים האובייקטיביים החומריים, היא מעוגנת בראש וראשונה בגישתו הבוחנת אל היחיד. ברל כצנלסון מאמין ביחיד, אולם מידת אמונתו בו תלויה במבחן רצונו הוא. לכן אין הוא מאמין בהגירה סטיכית וגם לא בעליה המונית של צעירים נלהבים, הוא מאמין ביחידים נבחרים. "נסתדר לפלוגה קטנה ונעשה את שלנו. אם בדרךנו נמצא את הנפשות היחידות הראויות לעמלנו — הרי הצלחנו".²³

היחידים אשר עלו, או עתידים לעלות לארץ, אינם, לדידו של ב. כצנלסון, שליחי ציבור או מעמד. בוויכוח עם פועלי-ציון סביב הנהלת קופת פועלי א"י (קפא"י)²⁴ כתב: "לא בתור שליחי-ציבור באנו לארץ-ישראל, לעבדה ולשמרה, ולא בתור מורשים בעלי מנדטים של מישוה, ה'מקשר את עתידו' עם ארץ-ישראל והמתוה לבו את דרכנו שבה נלך — את חורבתנו אנו באים להקים ואת חיינו אנו לבנות. למילוי צרכנו אנו עובדים ולפדות נפשנו, ואין בת-קול מחורבות חוץ-לארץ שלטת בנו ולא צריכה לשלוט בנו".²⁵

העליה לארץ היא אפוא בראש וראשונה ביטוי ומבחן לרצונו של היחיד לזכות בגאולה אישית. מכאן עולה המסקנה, כי התנועה החלוצית היא ביסודה תנועה אינדיבידואליסטית על אף היותה יצירת ההיסטוריה, שהינה חזיון ומעשה קולקטיבי. "החלוציות אינה רעיון ותורה סתם, אלא מפעל חיים, חזיון אישי בעצם. אמונתנו כי חזיון זה הוא שליחה הנאמן של ההיסטוריה, שליחה של ההשגחה הלאומית. תקנתנו — כי היה יהיה לאבי-אבות העתיד. הכרתנו — כי קיומו בלתי אפשרי מבלי מציאות חושים עמוקים בלבבות נושאים לחיי הכלל. ועם כל זה אינו חדל להיות בכל עצמותו ועצמותו חזיון אישי..."²⁶ (ההדגשות שלי — י.ג.).

האינדיבידואליזם החלוצי בתפיסתו של ברל כצנלסון נובע מעצם היות התנועה החלוצית מפעל חיים, מפעל של הגשמה עצמית, אשר הכוח המניע אותה הוא רצונו של היחיד והכרעתו החופשית. "ומפני זה", ממשיך ב. כצנלסון, "רב כל כך הערך של האיש, של היחיד, של כל חבר בתנועה זו שאינה יודעת... כיבוש

²² אגרות : מכתב 50, כנרת י"ט אדר תרע"א, עמ' 205.

²³ אגרות : מתוך העזבו, עמ' 257.

²⁴⁻²⁵ כתבים, א : מבפנים, עמ' 13.

²⁶ כתבים, א : לתנועת החלוץ, איגרת שנשלחה בימי המלחמה העולמית הראשונה באמצעות קצין-צבא יהודי מגרמניה, בתקוה שתגיע לחוגי נוער יהודי בגולה, עמ' 53.

אחר ושלטון אחר מאשר כיבוש עצמי ושלטון עצמי, כיבוש האדם את עולמו ושלטונו בעולמו הוא".²⁷ אם כי בגישה האינדיבידואלית היה, לכאורה, גרעין של פירוד, ראה ב. כצנלסון דוקא בעיקרים המנחים את חיי היחיד את יסוד הליכוד מעל למפלגות פוליטיות.

על אף הגישה הדיאלקטית המבטלת את הניגוד שבין אופיה האינדיבידואלי של התנועה החלוצית לבין זיקתה ההדוקה לכלל, נשאלת בכל זאת השאלה, האם במתוזה האישית של התנועה לא טמון היה זרע הפירוד? ברעיון ההגשמה האישית-הלאומית אין די כדי להבטיח את האחדות. המציאות הפוליטית בארץ-ישראל הוכיחה, כי בהגשמה האישית ייתכנו דרכים שונות ונפרדות. ברל כצנלסון נמנה עם השוללים הקיצוניים והעקביים של המפלגות במחנה הפועלים בארץ. התנגדות זו הביאה אותו, בהיותו חבר ועד פועלי יהודה, לידי התנגשויות עם נציגי שתי המפלגות. בעוד שנציגי המפלגות ניסו לצמצם את פעולתה של הסתדרות הפועלים החקלאים במסגרת תפקידיו של איגוד מקצועי, חתר ב. כצנלסון להרחבת פעולותיה ולהכליל בה גם עניני תרבות וחברה. רק תוך שלילה קיצונית של הפירוד הפוליטי הגיע לידי הכרה, כי לא על בסיס פוליטי תיבנה האחדות החלוצית. מול הפירוד הפוליטי העמיד ברל כצנלסון את האחדות על שלושה עיקרים: הרעות, אי-הדוגמאטיות והעבודה.

על הרעות הוא כותב: "תכיר תנועת החלוץ את האיש, את הרע, את קבוצת הרעים".²⁸ הרעות היא ערך המביא לידי ליכוד ואחדות, היא גם מקנה כוח עמידה מול קשיי המציאות החדשה — היא ניגודם של הנכר והבדידות: "קרבת הלבבות, איחוד הכוחות, אמון נפשי וכבוד חברים — אויר-חיים זה צריך להיברא בארץ למען הציל את נפש הבא מדחי מקשי הסביבה, מזרותה והתנכרותה, מיאוש, למען צרף את כוחותיו וכוחות חבריו ליש יוצר. את הרכוש הזה צריכה תנועת 'החלוץ' להנחיל לחבריה בימי התרועעם, בימי התכוננם לעליה".²⁹

הרעות עולה בחשיבותה על ההצלחה. הרעות, שכמוה כהגשמה האישית, בעמדה בפני משבר, הינה מבחנו של היחיד. במכתבו הנזכר לעיל, הנוגע להכרעה הקשה שניצב בפניה — ההתגייסות לגדודים — נאמר: "ומה שנוגע אלי, אילו גם הייתי מתייחס בפפקוק גמור לאפשרות של כל הצלחה לא הייתי פורש מאותו חבר האנשים, אשר זה שנים רבות לנו לעבודה וליסורים משותפים. ועל אחת כמה וכמה שעכשיו חובתי הנאמנה להיות בתוכם. ואומר לך יותר: אני רואה בהליכתי זו המשיח העבודה לאיחוד".³⁰

העיקר השני הוא, כאמור, התנגדות לכל אידיאולוגיה קפואה ודוגמאטית. אויבה הגדול של החלוציות הינה הסכולאסטיקה בלבושה החילונית החדש. "אל נא תדע תנועה זו, תנועת רצון ומעשים, את ההתפלגות וההתגודדות לחוגים, לבתי-

²⁷ שם, שם.

²⁸ שם, עמ' 54.

²⁹ שם, עמ' 53.

³⁰ כתבים, א, עמ' 98.

מדרשות, לכיתות וכנופיות, כרגיל כל כך בזמננו, שהאסכולסטיקה החברתית היתה לראש-פינה כביכול ביצירת החיים שההתפוררות התורנית והוויכוחית שולטת בכל".³¹

בהתחקותו על מקורותיה של הוויכוחות והכיתות אשר "דבקו כברקנים" בתנועת הפועלים בארץ, מוצא אותם ב. כצנלסון בגלות. "... בנו עוד דבקו המושגים המבישים על הסתדרויות וגופים ציבוריים, כעל בריות חריפות ומתפתלות מתנכחות ומתנצחות — נחלת היי התחום, המשך מסורת הפלפול התורני (השטחי והריק בעצם)..."³².

כניגוד לפלפול העקר מעלה ב. כצנלסון את הפשטות ואת הכוח הבונה ברעיונו-תיהם של אבות הציונות והסוציאליזם: "במשפטים פשוטים, יבשים, ו'מכניניים' בנו האדריכלים-הגאונים בניני-עד לרצון-האדם ולפעולתו. ה'עמקנים' חיפשו שם את הנשמה ולא מצאוה".³³

ברל כצנלסון שולל לא רק את סיבוכן המלאכותי והעקר של האידיאולוגיות — הוא מתנגד גם לניסוחן האפריורי. לדעתו, חייבת האידיאולוגיה לצמוח אורגנית מתוך התפתחות החברה. אין להקדים אידיאולוגיה לחיים או לכפות אותה עליהם.

"אם אכן אמת הדבר, כי גרעיני חיים חדשים, מחשבות ומעשים שפונים בתנועת העבודה, כי או יותן אפוא להם לצמוח ולגדול ולרבות עם העובדים יחד בתוך לבם, הגיגם ומעשיהם".³⁴ התפתחותם של רעיונות לא זו בלבד שהייתה להיות אורגנית כי אם גם אוטונומית וחופשית מהשפעות חיצוניות. על כן טובע הוא בתוקף, כי אחדותם של פועלי ארץ-ישראל תקום "על יסוד האחדות שבחיים, וקודם כל לא על יסוד של סעיפי-אמונות והלכות-דעות. אל נא נשאל ל'אני מאמין', להכרה מושבעת ומשביעה".³⁵

התביעה כי יותן לרעיונות לצמוח באורה אורגנית וחופשי מתוך החיים המת-הווים מעוררת שאלה: האם המעשה קודם לאידיאה, והאם ייתכן המעשה, ולו רק באורך זמני, ללא אידיאה מדריכה ומכוונת? תביעתו של ברל כצנלסון מן התנועה החלוצית עונה לכאורה בחיוב על שאלות אלו: "תהיה נא תנועת העבודה ליש ממשי — והתוכן האישי, הלאומי, החברתי הגלום בתורה לא יתמהמה להתי-גלד מאליו".³⁶ (ההדגשות שלי — י.ג.). אולם עיון נוסף במשפט זה מביא אותנו, כמדומה, למסקנה אחרת. אין המעשה קודם לאידיאה, אלא האידיאה גלומה בו כבר מראשית עשייתו. היא מקיימת בתוכו במצב עוברי. תקופת התגבשותה של התנועה היא תקופת חביונה של האידיאה. המעשה הוא, אם כן, אידיאי, אם כי האידיאה סמויה עדיין מן העין.

³¹ כתבים, א: עמ' 54.

³² כתבים, א: דברים בוועידת האיחוד, תרע"ט, עמ' 124.

³³ שם, שם.

³⁴ כתבים, א: לתנועת החלוץ, עמ' 54.

³⁵ כתבים, א: דברים בוועידת האיחוד, אדר תרע"ט, עמ' 124.

³⁶ כתבים, א: לתנועת החלוץ, עמ' 54.

שלילת שעבודם של החיים לאידיאולוגיה האפרירית מביאה אותנו לבעיה המכרעת במשנתו של ב. כצנלסון — יחסו אל הסוציאליזם. אם אחדות מחנה הפועלים היתה לגביו המטרה העליונה הניצבת לפני תנועת העבודה, הרי הגשמתה מחייבת איחוד עם מפלגת פועלי-ציון והתפשרות עם השקפת עולמה הסוציאליסטית. ברל כצנלסון, הפועל החקלאי השכיר, לא ראה את עצמו כפרולטארי; לא היתה בו תחושת ההזדהות המעמדית. במכתבו אל אחיו ישראל, משנת תרע"א כתב: "אני רוצה לעבוד, אולם איני רוצה להיות פרולטארי. אין זו בעיני מצנה כלל וכלל".³⁷ רצונו הוא להיות עובד חופשי מעול בעלי-בתים ומשגיחים. לשם כך הוא שואף להיות עובד העומד ברשות עצמו.³⁸ ה"פרולטאריות" מוזהה אפוא אצלו עם הכפיפות וההשתעבדות. מכאן, רתיעתו האינסטינקטיבית, כנראה, מן ההזדהות עם מעמד זה.

זאת ועוד, שלא כתברי פועלי-ציון ובדומה להפועל-הצעיר אין הוא תולה את תקנת כיבוש העבודה דווקא בפועלים יהודים העתידים לעלות מחוץ-לארץ. "לאו-דוקא הפועל בחוץ-לארץ דרוש לנו, אלא האדם העובד, הבא לעבוד בארץ-ישראל. אישים דרושים לנו, יהיו מי שיהיו, אידיאליים או טבעיים".^{39, 40} ההשתייכות המעמדית אין די בה בשביל ליצור אצלו יחס אוהד מוקדם כלפי הפועל. יחסו לפרט או למעמד נקבע על-ידי אופי פעולתו בחברה ותוכנה. "ובכלל לא רק להפחיד בשם 'הפועל'. איננו כ"כ [כל-כך] רכי לב. וגם איננו עובדי-אלילים, וגם הפועל איננו פטיש בעינינו. בשם הפועל דרשו מאתנו גם להישאר בגלות וגם להתנכר לעצמנו ולו היתה לשם שליטה עלינו, לא היינו מה שהננו עכשיו".⁴¹ במקרה הנדון — ההגשמה או אי ההגשמה של הציוויים הלאומיים ושל המטרות הלאומיות — היא הנותנת, היא אשר קבעה את יחסו של ב. כצנלסון לפרולטאריאון.

בדומה להתנגדותו להפיכת המושג "פועל" לפטיש, הוא שולל את הדוגמאטיות של האידיאולוגיה הסוציאליסטית.

"הנסיונות השונים בדורותינו להרכיב לתנועות חברתיות חובת-אמיתות, הלכות-דעות דתיות, פילוסופיות או מוסריות — האין סוף כולם יצירת רוטינה חדשה, חקרנות מפולפלת, שעבוד המוחות ואיפון ההרגשות, חרדות וגלחות מודרנית?"⁴² הניסיון לכפות אידיאולוגיה חיצונית, לא אורגאנית, על תנועה חברתית מתפתחת, הוא מנוגד לדינאמיקה שלה, לחופש המחשבה ולהתפעמות הרגשית של נושאה. עם זאת, אין ב. כצנלסון נמנה עם שולליו העקרוניים של המארכסיזם.

³⁷ אגרות, מכתב 50, עמ' 205.

³⁸ שם, שם.

³⁹ - ⁴⁰ כתבים, א, מבפנים, תמוז תרע"ב, עמ' 15.

⁴¹ מכתב למערכת הפועל-הצעיר, בקשר עם הוויכוח על הרכב הנהלת קפא"י — אגרות, מכתב 90.

⁴² כתבים, א, עמ' 125. אחדות העבודה — שילובי דברים אל הועידה הכללית הראשונה. פתח-תקוה, כ"ד אדר א', תרע"ט.

"מה הוא הכוח המברך, המשחרר של גילוי חוקות חיים וטבע" — כותב ב. כצנלסון — "מהו ערכם של הדארוויניזם או של המארכסיון כקומפסים להאדם, לא רק לגאון המגלה אותם ומאיר בעזרתם מחשכי-עולם, כי אם גם לבינוני המשיג אותם בעזרת עבודת מחשבה עצמית?"⁴³

ברל כצנלסון רואה, אם כן, במארכסיון גם מורה-דרך בסבכי החברה האנושית וגם אתגר למחשבתו העצמית של היחיד. אבל הוא שולל את קבלתו הדוגמאטית והבלתי ביקורתית.

"חוקות אלו כשהן מתקבלות כסעיפי-אמונה, כשהן נעשות דיברות שגורות וקבועות שאין להרהר אחריהן, האינן מאבדות את כל תכנן המשחרר ונעשות גם הן לעבודת-אלילים בת הזמן, למקור קנאות מהבילה, עיכוב ושעבוד?"⁴⁴ שלא כא. ד. גורדון, אשר שלל עקרונית את הסוציאליזם בהעמידו כניגודו את הלאומיות, הכוללת גם את תכניו החיוביים של הסוציאליזם, כגון הלאמת הקרקע או צדק סוציאלי — ברל כצנלסון הינו סוציאליסט, אם כי לא במובן המקובל של המלה בימים ההם. בוויכוח עם א. ד. גורדון טען ב. כצנלסון כלפי השקפת-עולמו: "השאיפה הלאומית בהתגלותה בחיים, בהיותה ליש מוחשי, אינה יכולה להיות נייטרלית, חסרת-תוכן להימנע מלעמוד ביהסים ידועים לשאלת העבודה וחי החברה".⁴⁵

יתירה מזו, נוסף על הויקה החברתית, שממנה אינה יכולה להתעלם שום תנועה לאומית, הוא קובע כי הבעיה הסוציאלית היא עתה בעייתו המרכזית של העם היהודי. "אני למשל מאמין בכנסת ישראל, אפילו ב'פוליטיקה של כלל ישראל', יש עמים אשר לפי מצבם המיוחד נעשה הגורם הלאומי למרכז חייהם... אבל יש תקופות בהיסטוריה אשר התוכן הסוציאלי נעשה למרכז חייו של הלאום כולו, עם כזה הוא עמנו, תקופה כזו היא תקופתנו".⁴⁶

הזדהותו של ברל כצנלסון עם הסוציאליזם אינה הודהות הכרתית בלבד, היא גם הזדהות רגשית. כניעתה של הסוציאלי-דמוקראטיה לרוח המיליטאריזם אשר גרף את אירופה ערב מלחמת העולם הראשונה — פגעה בו אישית. "שמועת-השוא, כי ליבקנכט הומת על תעמולתו בעד ההסתלקות היתה בשבילי הג. גלתי ברעדה, הוצל כבוד האדם ואף כבוד התנועה, תנועת האדם האחרונה שעלה בגורלי לראותה בירידתה".⁴⁷

ההכרה וההזדהות הרגשית מביאים אותו לידי קביעה ברורה של מהות שליחותה של תנועת הפועלים בארץ. "בשלושה דברים יצא הפועל העברי אל

⁴³ שם, שם.

⁴⁴ שם, שם.

⁴⁵ כתבים, א, עמ' 154.

⁴⁶ כתבים, א, עמ' 136.

⁴⁷ כתבים, א : ממכתבים על ההתנדבות, עמ' 97.

אחיו בני בריתו בגולה: בציונות הסוציאלית, בפעולה החלוצית, בלשון העברית"⁴⁸.

בהגדרו את מהותה הסוציאליסטית של תנועת העבודה טען ב. כצנלסון: "הציונות הסוציאליסטית של הפועל בארץ איננה מהרווח של אמרות, תוכניות התלושות מן החיים ומשמשות לפולמוס ולחקרנות. השגותיו ומשאלותיו התברר-תיות הן מוחשיות. והן צמחו לו אתו יחד בעבודתו ובחייו, ודרכי ההגשמה הולכות ומתבררות עם מהלך פעולתו. כל זה לא נתון, לא חנוט, כל זה חי חיים אורגאניים, טבעיים. וכל זה עומד עדיין בראשית גידולו"⁴⁹.

התביעה לאפשר לאידיאה להתפתח מאליה בלי לכלוא אותה בדפוסים מחשב-תיים מוכנים מראש מביאה אותו לידי שלילת קיומן של המפלגות הפוליטיות. התנגדותו זו למפלגות איננה תכסיסית או זמנית, כי אם עקרונית. אין הוא שולל את המפלגות משום שהן הצרו את תחומי הפעולה של הסתדרות הפועלים החק-לאיים.⁵⁰ מול ארגונה הפוליטי של המפלגה מועלה כניגוד בית-העבודה, או קהיליית-העבודה. "אין אנו רוצים לבנות מפלגה — לשם זה יש לנו, לרוצים באיחוד, די כוח גם מבלעדיכם, אין אנו רוצים בשום שלילה של זכות המיעוט. אנו רוצים רק אחת, כי בית-העבודה ייבנה, אנו חושבים את קיום המפלגות בתוכנו לרע מוחלט. אנו רוצים בסידור קהילת-העובדים, ובזה הוא הקושי"⁵¹ (ההדגשות שלי — י. ג.).

ייסוד בית-העבודה או קהילת העובדים, כלשונו של ב. כצנלסון, שלא על יסוד מצע פוליטי או אידיאי המוסכם מראש או כפוי מבחוח, אין משמעו העדר כל רעיון יסוד במסגרת החדשה. "כנסת העבודה אינה אפשרית בלי רעיון מרכזי. והרעיון המרכזי של כנסת העבודה ישנו והוא משותף לכולנו — יצירת חברת העבודה העברית העתידה, באיזה מלים שלא יבוטא"⁵². יצירתה של חברת העבודה הבלתי "פוליטית" ובלתי "אידיאית" במובן המקובל והמסורתי של המושג, תפיסת רעיון העבודה כרעיון-ציר, סביבו תתארגן החברה החדשה — מביאות אותנו לעיקר השלישי במשנתו של ברל כצנלסון — רעיון העבודה.

א. ד. גורדון שיווה לעבודת הכפיים, ובראש וראשונה לעבודת האדמה, משמעות קוסמית. העבודה היא הצינור, דרכו מתקשרת נפש היחיד אל הטבע. עבודת האדמה והחיים בחיק הטבע הם שעתידים לרפא את האדם מתחלואי הציביליזאציה, התעשייתית והאורבאניסטית ואת העם היהודי מן הניוון הגופני והרוחני של הגלות. אצל ברל כצנלסון נודעה לעבודה בראש וראשונה משמעות אישית חברתית. רק דרך העבודה יוכל היחיד "להיות חיים בריאים, שלמים

⁴⁸ כתבים, א, עמ' 123.

⁴⁹ שם, שם.

⁵⁰ ראה: יוסף שפירא, עבודה ואדמה, הוצ' עיינות, עמ' 162—163.

⁵¹ כתבים, א, עמ' 135: דברים בועידת האיחוד.

⁵² שם, שם, עמ' 136.

ונקיים".⁵³ במושג העבודה לא התכוון דווקא לעבודת האדמה, אין הוא מעלה אותה על פני שאר העבודות — הוא מעניק לכל העבודות שוויון ערך. "דעי, אחותי, שבכדי לחיות חיי עבודה בארץ-ישראל — כל עבודה מועילה ונחוצה. לא רק עבודת השדה והגן, כי אם גם הליכות הבית, הנקיון והסדר, הבישול, התפירה, הכביסה..."⁵⁴ ייתכן שבדברים אלה ביקש לעודד את אחותו, אשר חששה שמא לא תוכל לעמוד במצוות עבודת-האדמה, אולם הם מבטאים נאמנה את השקפתו. גישתו בנדון הינה מעשית מאד. אין הוא בוחל בשום עבודה, אפילו עבודה "גלותית" כגון צילום — העיקר הוא שהאדם יעבוד ויעמוד ברשות עצמו. אל אחיו חיים, המתעתד לעלות לארץ כתב: "ועוד דבר, הלא צלם אתה, האם לא ייתכן שתביא אתך מצלמה טובה, ראשית משום ספק הכנסה: צלם טוב יכול פה ודאי לבוא על שכרו. ושנית — הרי יש כאן איזה עבודה..."⁵⁵

העבודה בארץ-ישראל, ולו גם עבודת האדמה הנעשית בתנאים הוגנים, בה לשעצמה אין משום שיחרורו של האדם-הפועל משעבוד הגלות או הציביליזאציה כדרך תפיסתו של א. ד. גורדון ורבים מתלמידיו. לדידו של ברל כצנלסון רק בארגונה הנכון של העבודה תהיה מובטחת חירותו האישית של הפועל.

"...לאהוב את העבודה, להרגיש עצמך כאדם, להיות חופשי מעול בעלי-בתים ופקידים — לשם כך אתה צריך להיות עצמאי (ההדגשה שלי — י.ג.). והפועל בארץ-ישראל מבקש לעמוד ברשות עצמו".⁵⁶ אהבת העבודה, כבודו של הפועל כאדם, תלויים אפוא בהתארגנותם העצמאית של הפועלים והתאגדותם. לשם כך הוא מתווה באותו מכתב תכנית לייסוד קבוצות פועלים קבלניות לעבוד אדמת הלאום, גידול ירקות, התיישבות קואופרטיבית וגם אישית. המכנה המשותף לכל צורות ארגון אלו, הוא — אי-התלות ואי-ההשתעבדות.

הרעיון בדבר עצמאותו של האדם העובד היה חלומו האישי וחזונו החברתי של ברל כצנלסון. במכתבו אל אחיו חיים נאמר: "בתקנתך לאגור כסף במשך שנה — סלח נא לי, אין לי אמונה יתירת. ודאי, בערך הכסף עצמו גם אני איני מולזל, ולא היה בכך כל רע לו נמצא לנו לעבודת כולנו, כדי שנוכל לעבוד באחריות עצמנו..."⁵⁷

באותו מכתב הוא מביע את התפעלותו מאחיו הצעיר איסר המצטיין בעבודתו ההקלאית ואשר "שואף כבר לעמידה ברשות עצמו, לפינה משלו, כמה היה מפליא לעשות בתוכה!"⁵⁸ (ההדגשה שלי — י.ג.).

חזונו החברתי בימים ההם הוא חזון חברה הקלאית של בעלי משקים קטנים ועצמאיים, המעבדים את אדמתם במו ידיהם בלי שיוזקקו לעבודה שכירה. בקשר

⁵³ אגרות: מכתב 54, אל חנה כצנלסון, כנרת, סיוון תרע"א.

⁵⁴ שם, שם.

⁵⁵ אגרות: מכתב 51, אל חיים כצנלסון, כנרת, אדר תרע"א, עמ' 211.

⁵⁶ אגרות: מכתב 50, מכתב אל אחיו ישראל, שנת תרע"א, עמ' 206.

⁵⁷ אגרות, מכתב 51, עמ' 210.

⁵⁸ שם, שם.

עם רעיון שהועלה בדבר ייסוד מושב פועלים בגליל, מעלה ברל כצנלסון כמה ספקות. בעיקר נובעת התנגדותו לייסוד מושב פועלים בדומה לעין-גנים שליד פתח-תקוה. שם ניתנו לפועלים חלקות אדמה גדולות מדי, אשר הקשו על העבודה העצמית, וכתוצאה מכך נזקקו המתיישבים לעבודה שכירה. בהמשך המכתב הוא כותב: "אבל הרעיון כשהוא לעצמו הוא סימפטי וחשוב, והעיקר לי שזהו חלק מרעיוני התמידי, שכל סביבת הכנרת צריכה במשך הימים להיות — מיושבת. איכרים קטנים, גננים, עושי ירקות ומגדלי בהמות על עשרות, עשרות דונמים".⁵⁹ רעיון זה הוא תולדה מהשקפת עולמו האינדיבידואליסטית. אם קיום משק עצמאי מגמתו להבטיח את חירותו של העובד, הרי ארגונו הפנימי של המושב נועד לאפשר את התפתחותה החופשית של אישיותו. "הישוב של עובדים על אדמה לאומית, עבודה אינדיבידואלית וכולה ברשות עצמם, חוסר כל ספקולציה, ושיתוף עבודה רק בשעת הצורך והרצון — כל אלה יכולים אולי להרים את מושבת הפועלים לגובה הרבה יותר גדול ממה שיש לנו עכשיו".⁶⁰ אין אפוא צורך להקריב את חירותו של היחיד על מזבח המשימה הלאומית. יתר-על-כן, אלה הם העקרונות המחנכים העתידים לעצב חברת איכרים יהודים, וזוהי גם הדרך הנכונה והשיטה היחידה התואמת את הצרכים הלאומיים של הישוב העברי בארץ-ישראל. "אולי יבינו סוף סוף, שאם עם רוצה לגאול את אדמתו ומקדיש לזה את הלומותיו, אמצעיו, בניו ובנותיו, אין כוונתו כלל בעלי-לטיפונדיות וחיל פרולטריון חקלאי משועבד לו".⁶¹ השיטה הקאפיטאליסטית, זו אשר עצם קיומה משמעו שעבוד הפועל, הינה בבחינת אסון לאומי. רק מושבי הפועלים, שהם ניגודה של שיטת ההתיישבות הקפיטאליסטית, עשויים לתקן מה שכבר עוות ונהרס על ידה: "... מושבי פועלים צריכים לבוא באותם המקומות, שהישוב שלנו כבר עבר בהכרח למשק אחר, למשק נטיעות ועבודה קפיטאליסטית, כדי להציל עוד במקצת את האופי הלאומי של הישוב, כדי לתת לו, לו אף במקצת, אופי של ישוב עברי".⁶²

יתירה מזו, הרחבת היוזמה הפרטית הקפיטאליסטית במושבות אינה מקדמת את הבניין הלאומי, אלא מסיגה אותו לאחור. "כל השקעת רכוש חדשה, כל מטע חדש, כל כניסה של משפחה עשירה לתוך המושבות הקיימות — מרבים את העבודה הזרה ומרחיקים אותנו משאיפותינו, גוזלים חלק מתקותינו".⁶³ הסכנה הכרוכה ב"עבודה הזרה" אינה רק בזה שהיא מקשה על היקלטותו של הפועל העברי בעבודה במושבות ואפילו מונעת אותה, כי אם גם, ובעיקר, בסילוף אופיו הלאומי של הישוב ועיוותו. בהצביעו על הסכנה הזו מתקרב ברל כצנלסון

⁵⁹ אגרות: מכתב 102, חנוכה תרע"ב, עמ' 423.

⁶⁰ שם, שם.

⁶¹ כתבים, א: דברים מתוך ההרצאה בוועידה הרביעית של פועלי יהודה — כסלו תרע"ד, עמ' 37.

⁶² כתבים, א: מתוך הרצאה בוועידת פועלי יהודה בבן-שמן, כ"ז כסלו תרע"ג, עמ' 5.

⁶³ כתבים, א, עמ' 26.

לטיעונם של פועלי-ציון, אשר הוזהירו מפני זיהוי הלאומיות עם שעבוד וניצול מעמדי. ב. כצנלסון עומד הן על משמעותה החינוכית והן על משמעותה הפוליטית של תופעה זו. "בזמננו צריך להיות עיוור או חרש בכדי שלא להבין, כי בשלטון העבודה הזרה אין שום תקנה לישוב עברי בארץ. ואולם לא כולם מבינים מה ערכה של תחיית-עם הנעשית על ידי סרסורים ורודי-עבדים, על כתפי עם זר. על מה שכמדומני עדיין לא עמדו אצלנו ד', זהו אופיה של העבודה הזרה. זוהי לא סתם עבודת שכירים, בני עם זר, מפני שתחת הצורה הקאפיטליסטית החיצונית נית מסתתר דבר הרבה יותר גורא ואיום — כל הסימנים המובהקים של משטר העבדות ויחסי-האנשים השוררים בו".⁶⁴

נוסף על המחאה המוסרית הכלל-אנושית נגד המשטר הקפיטאליסטי מברר ב. כ. את משמעותו הלאומית-חינוכית הפנימית של משטר זה. "אין חיי אנוש, אין חינוך לילד. אין מעמד לאשה, למשפחה, במקום שערך האדם העובד הוא אפס, שתשלום שכר הפועל נעשה בעזרת המגלב, במקום שלית דין ולית דיין כלפי החוואגיה — תפרה תרבות מיוחדת. אולי יחשוב מי על דבר זה, אנה עלול לצעוד הישוב הבנוי על עבודת עבדים? איזה מין בעלי-מום עתידה לגדל סביבת שעבוד זו?"⁶⁵

לנוכח חזות קודרת זו מתמלטת מפיו אזהרה: "ודעו לכם, שכל זמן ש'משטר קורבאטש' זה ויחסים ציבוריים אלה ישורו בתוך צבורנו — אין לנו תקומה בכל המובנים".⁶⁶ התוצאות החברתיות הגלויות לעין של אווירה ציבורית זו, הם קשיי היקלטותו של הפועל העברי במושבות ויחסי המשפיל, שזכו לו עולי הימן בבואם לעבוד אצל האיכרים.⁶⁷

ומן המשמעות החינוכית, למשמעות הסוציאלית-פוליטית של ה"עבודה הזרה" — "ובגזע העבודה הזרה, השקפת עולמה ויחסיה האנושיים פרוחה המשגיחות שלנו".⁶⁸ בהתייחסו למשגיחות, אותו גידול-פרא של חברה מנוונת, אין ב. כצנלסון נמנע מהקבלה היסטורית הנושאת עמה את בשורת החורבן. "אולי כדאי לעמוד גם על הערך הסוציאל-פוליטי של המשגיחות. ביצירת יחסים בינינו ובין עם הארץ תופסת דמותו של המשגיח מקום מיוחד... הוא הסרסור הכי קרוב בין הרכוש והעובד. ובמובן זה הריהו היורש של תפקיד היסטורי: תפקידו של המוזג, המלווה, הסרסור בכפר הרחוק שבארצות הצפון. הצריך להזכיר את תוצאות התפקיד הזה שמילאו אבותינו?"⁶⁹

בניגוד התהומי בין העבודה המשוחררת, המבשרת את הגאולה הלאומית, לבין העבודה המשועבדת — הזרה, המאיימת בהמטת אסון על הישוב, ניתן לראות

⁶⁴ כתבים א, עמ' 30.

⁶⁵ כתבים א, עמ' 31.

⁶⁶ שם, שם.

⁶⁷ שם, שם.

⁶⁸ שם, שם.

⁶⁹ שם, עמ' 31.

את הדחף החזק ביותר אשר הניע את ברל כצנלסון לכינון איחוד כולל של פועלי ארץ-ישראל. ביסוד האחדות החדשה, המבוססת על העבודה, נעשה הניסיון להקים חברה אלטרואטיבית לזו הקיימת. מבחינה זאת שותפים היו לו לדעה חבריו הבלתי-מפלגתיים.⁷⁰

מידה לא מעטה של פרדוכסאליות מצויה בעובדה, שברל כצנלסון, האינדיבידואליסט-הספקן, המתנגד החריף לכפיפות לאידיאולוגיה כלשהי, השולל הקיצוני של הגולה — דווקא הוא היה לאדריכלו של האיחוד עם מפלגה אידיאולוגית, אשר שללה את האינדיבידואליזם, דבקה בתורת המעמדות, והבליטה באורח עקרוני וארגוני את הקשר שלה עם מעמד הפועלים היהודים בגולה. לתופעה זו כמה וכמה הסברים. ראשית, כפי שכבר הראינו לעיל, היתה ההשקפה הסוציאליסטית יסוד לתפיסתו החברתית של ברל כצנלסון. גם חבריו, כגון ש. יבנאלי ויצחק טבנקין, היו סוציאליסטים על אף התנגדותם למתן השם "סוציאליסטית" להתאחדות החדשה.⁷¹ במקביל לכך חל שינוי בתפיסה הסוציאליסטית של פועלי-ציון בארץ-ישראל. דרך מחשבתם נהייתה יותר ויותר אמפירית-מעשית. הנושאים בהם דנו נהיו יותר ויותר מעשיים. בכך הוסרו במרוצת הזמן המחיצות הרעיוניות בינם לבין הבלתי-מפלגתיים.

שנית, בעקב הוויכוח סביב ההתנדבות לגדודים גבר הניגוד בין הפועל-הצעיר והבלתי-מפלגתיים.⁷² לעומת זאת בינם לבין פועלי-ציון צמחה אהנות רעים-לוחמים, שחיו יחד את החוויה ההיסטורית-משיחית בגדודים. ושלישית, התקוות הגדולות אשר עוררה הצהרת-בלפור גרמו לכך, כי המכסי-מאליזם הרומאנטי-משיחי של פועלי-ציון דיבר יותר ללבם של הבלתי-מפלגתיים מאשר המינימאליזם הזהיר, האליטרי במידה מסוימת, של הפועל-הצעיר. בכל אלה יש, אולי, כדי להבהיר, מדוע ויתרו הבלתי-מפלגתיים ונענו לדרישותיהם העיקריות של פועלי-ציון, שסביבן נסב הוויכוח בוועידת האיחוד. ההתאחדות נקראה בשם סוציאליסטית והביעה את שאיפתה להצטרף לאינטרנציונאל. כמו כן, הכריזה על עצמה כחלק בלתי נפרד מהברית-העולמית של פועלי-ציון.

⁷⁰ ראה: קובץ אחדות העבודה, יפו תרע"ט: דו"ח מועידת האיחוד. ראה שם את דברי ש. יבנאלי, י. טבנקין, ד. רמז ועוד.

⁷¹ ראה: קובץ אחדות העבודה — דברי יצחק טבנקין בוועידת האיחוד, עמ' 96—97.

⁷² ראה: לזכרון האומה והעבודה, כתבי א. ד. גורדון (פולמוסו החריף של א. ד. גורדון עם י. טבנקין), עמ' 401.